

Akademik Konferans Örneđi:

FUAD KÖPRÜLÜ:

TÜRK EBEDİYATINA UMUMÎ BİR BAKIŞ

“Okuyacağınız yazı, Türk edebiyatı tarihi üzerinde, geniş araştırmalarla elde edilmiş bilgi ve görüşlerin konferans şeklinde söylenmiş bir örneğidir. İlim adamlarının ilmî araştırma ve buluşlarını, bir aydınlar, hatta uzmanlar topluluğu önünde konferans şeklinde anlattıklarını bilirsiniz. Akademik hitabet ya da akademik konferans denilen hitabet şekli budur.

Fuad Köprülü bu mühim konferansını, Ankara’da toplanan Birinci Tarih Kongresinde 6 Temmuz 1932’de okumuştur. Konferans metni buraya kısaltılarak alınmıştır. Tamamı, yazarın, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, (İst. 1934) adlı kitabındadır.”

Nihad Sami Banarlı

I

Bugün yüksek huzurunuzda Türk edebiyatının umumî tekâmülünü en bariz hatlarıyla göstermeye çalışacağım.

Eski Çin menbalarında, Türk edebiyatının Milâttan önce ikinci asırda mevcudiyetini gösteren, Türkçeden tercüme edilmiş bir şiir parçası mevcuttur. Bize bu kayıt dahi anlatılıyor ki, bugünkü bilgimize göre tekâmülünü ancak VIII. Asırdan beri takip edebildiğimiz Türk edebiyatının köklerini daha eski zamanlarda aramak lâzımdır. Mamafih şunu ilâveyi de unutmayalım ki, Avrupa’nın yaşayan edebiyatları arasında, hattâ on iki asırlık bir maziye malik olanlar da pek mahduttur.

Türk lisan ve edebiyatının bize şimdilik malûm olan eski örnekleri, ancak VIII . asra ait Kök-Türk ve Uygur eserleridir. Bugün oldukça katî ve açık surette

okunmuş olan Kök-Türk ve Uygur kitabeleri, Türkler'in bu devirde, uzun asırlardan beri iŖlenmiŖ, zengin bir edebiyat diline malik olduklarını gösteriyor.

Türkler, Orhun yazısı veya Kök-Türk yazısı dediğimiz millî alfabelerini kullandıkları zamanlar, millî kültürlerini yabancı tesirlerden uzak tutmaya, büyük bir kıskan lılıkla  alıŖıyorlardı. Fakat VIII. asırda Türkler arasında Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinler girmeye baŖladıktan sonra bu yeni dinlerin tesiri altında Kök-Türk alfabesi yerine Uygur alfabesi kaim olmaya ve birtakım t lim  mahiyette eseler tercüme edilmeye baŖlandı. XX. asırda Ŗark  Türkistan'da yapılmıŖ hafriyat neticesinde meydana çıkan Türkçe eselerin en büyük kısmı henüz tetkik edilmemiŖtir; fakat Ŗimdiye kadar tetkik edilenler arasında, dini eseler haricinde, mesela tarih  ve coğrafi eserlere tesadüf edilmemiŖ, yalnız bir Uygur hükümdarının civar memleketler hakkında mal mat almak maksadıyla gönderdiği memurlar tarafından yazılmıŖ coğrafi bir eserin Tibet eye tercüme olunmuŖ bir parçası elde edilmiŖtir.

Bütün bu izahat gösteriyor ki, Türk edebiyatı, daha İslâmiyetten önce, oldukça kuvvetli bir inkiŖafa mazhar olmuŖ, nesir ve nazmın muhtelif nevileri meydana  ıkmıŖtır. Bilhassa OĐuzlar'ın ozan ismini verdikleri halk Ŗairlerinin umumî toplantılarda kopuz adlı telli sazlarla inŖad ettikleri millî destan parçaları, kahramanlık Ŗiirleri, aŖk ve Ŗarap türküleri Türk Ŗiirinin en orijinal, en canlı bir Ŗubesini teŖkil ediyordu.  in serhadlerinden baŖlayarak nihayetsiz Asya bozkırlarından Akdeniz kıyılarına kadar kuvvet ve haŖmetle yayılan bu edebiyatın bakiyeleri, muhtelif Türk Ŗubelerinin bugünkü Halk edebiyatlarında hâlâ yaŖamaktadır.

Türkler, İslâmiyet dairesine girdikten sonra, Türk edebiyatı yeni bir inkişaf mecrası takîbine başladı: Münevver sınıf, eski millî kıymetleri ihmal ve hattâ imha ederek, bütün kuvvetini İslâm kültürünün yükselmesine sarf etti: İslâm ilimlerinin; Arap ve İran edebiyatlarının birçok büyük üstatları Tüktürler. Ordularında ve saraylarında Türk dili konuşulan birçok müslüman Türk sülâleleri, İslâm kültürünün yükselmesinde ve bilhassa İran edebiyatının ihyasında en büyük âmil olmuşlardır.

Mamafih, çok geniş bir coğrafi sahaya yayılmış olan Türk kütleleri arasında, ve bilhassa, kavmî ananelerini – Müslüman olduktan sonra bile - kuvvetle muhafaza eden halk tabakası içinde, İslâmiyetten evvelki devirlerden kalan edebî aneler bütün canlılığını muhafaza ediyordu.

Karahanlılar gibi İslâmiyet dairesine girmiş Türk devletleri, eski Türk idare anelerine sadık kalarak, devlet işlerinde Türk dilini kullanmakta devam ediyorlardı,

Yazılı edebiyat dili olmak sıfatıyla eski ve kuvvetli bir maziye malik olan Türkçenin, Halk edebiyatından ayrı olarak, İslâm kadrosu dahilinde yeni bir edebiyat yaratamaması imkânsızdı. Hakikaten X . asırdan başlayarak, Türk edebiyatının İslâmî mahiyette eserler vücuda getirdiğini görüyoruz. İptida dinî eserlerin tercümesiyle başlayan bu cereyan, XI . asırda, İran edebiyatı tesiri altında Aruz vezniyle yazılmış Kutadgu Bilig gibi bedîî ve felsefî kıymetçe de yüksek mahsuller vermeğe başladı.

(Edebiyat tarihçimiz, konferansının bundan sonraki kısmında, İslâmiyetten sonraki Türk edebiyatının bir özetini yapıyor. Edebiyatımızın, başta Orta Asya ve Anadolu olmak üzere değişik Türk ülkelerinde değişik lehçelerle gelişmesi konusunda toplu bilgiler veriyor. Edebiyat tarihimizin, yüksek zümre edebiyatı ve Halk edebiyatı olarak XIII . yüzyıldan beri yetiştirdiği mühim şahsiyetler ve eserler hakkında, yazılısı 12 sayfa tutan, kuvvetli bir hulâsa

iziyor ve sözlerini aŐađıya bir nc kısıml halinde aldığımız, Őu mühim bilgi ve haberlerle bitiriyor:)

III

Garpta, Türk edebiyatı tarihi hususundaki tetkiklerin çok ihmal edilmiş olması, müsteŐriklerin bu husustaki çok yanlış ve menfi bir fikirlerinden ileri geliyor . Onların çok sath tetkiklere dayanarak besledikleri kanaate göre, Türk edebiyatı, İnan edebiyatının sönük bir kopyasından ibarettir. Hammer ve ondan evvel Toderini, bu kanaatin yanlışlığını meydana koymak istemiŐlerdir; lkin Türk edebiyatını, yaŐadıkları zaman itibariyle lyıkıyla tetkike muvaffak olamayan bu müsteŐriklerin sath mütalaaları, edebiyatımız hakkındaki menfi fikirleri deđiŐtirmedir. Őu en son senelerde Fransız msteŐriklerinden E. Blochet, bir eserinden büyük ađatay Őairi Ali Őr Neva'den bahsederken, onun Őiirlerinin İnan edebiyatından kopya edilmiş kıymetsiz Őeyler olduğunu iddia cesaretini göstermiŐti. Halbuki, Şimdiye kadar muhtelif eserlerimde ve en son İslam Ansiklopedisi'ne Anadolu Türk edebiyatı hakkında yazmıŐ olduğum makalede izah ettiğim veçhile, Türk klasisizmi, İslâm medeniyeti dairesine mensbiyetten ileri gelen zarur bazı Őekil mŐbehetlerine rağmen, İnan klasisizminden tamamıyla farklıdır. Bir misl olarak Fuzul'nin meŐhur Leyl v Mecnn hikyesini zikredeceğim: Avrupa msteŐriklerinin yazdıkları eserlerde, bu hikye, İnan Őairi Nizam'nin maruf eserlerinden bir tercüme veya iktibas olarak gösteriliyor. Halbuki Arap ve Fars edebiyatındaki muhtelif Leyl v Mecnun hikyeleriyle Fuzul'nin eserinin mukayesesi neticesinde sabit olmuŐtur ki, Fuzuli'nin eseri tamamıyla orijinaldir; ve mümasil İnan hikayelerine, tertip, tahkiye, bedi tesir itibariyle faik bir Türk Őaheseridir.

.....

...Avrupa'da Osmanlı şiiri hakkında yazılmış en son ve en büyük eser Gibb isminde bir İngiliz müteşrikinin Osmanlı Şiiri Tarihi adlı kitabıdır. Halbuki şairlerimiz hakkında oldukça etraflı ve bîtaraf tetkikler yapılmış olan bu âlimin eseri de hakikî manasıyla bir edebiyat tarihi değildir. Daha İslâmiyetten evvelki devirlerde başlayan, uzun asırlar muhtelif coğrafi sahalarda kuvvetli bir inkişaf gösteren Türk edebiyatının tarihi, yalnız Anadolu'da yetişen bazı şairlerin tercüme-i hallerini sıralamakla yazılamaz. Edebiyat tarihi, umumiyetle tarihin, daha sarîh bir ifade ile, medeniyet tarihinin çok mühim bir kısmıdır; bir milletin uzun asırlar esnasında geçirdiği fikrî ve hissî tekâmülü gösteren bütün fikir mahsullerini tetkik ederek, onun manevî hayatını şe'niyetinde olduğu gibi yaşatmaya çalışan, canlı bir tarih şubesidir.

Sonra bir milletin edebiyat tarihini tam bir şekilde anlamak için, yalnız yüksek, münevver zümreye mahsus edebiyatı değil, her devirde mevcut olan muhtelif zümre edebiyatlarını, Halk edebiyatını tetkik etmek zaruridir. Tarihî ve filolojik tenkidin icaplarına riayet etmeden, sosyolojinin bugünkü esaslarından mülhem olmadan, Genetique usulü -yani her hadisenin ilk menşe'lerinden itibaren tekâmülünü aramak usulü- tatbik eylemeden bugünkü manasıyla edebiyat tarihi yazılamaz.

Türk edebiyat tarihine ait son tetkiklerden çıkan bazı yeni neticeler vardır ki, mukayeseli edebiyat tarihini alâkadar edecek bu neticeden de kısaca bahsetmek isterim:

1- Arap ve İran edebiyatlarında mevcut olan münazara tarzı, Türk halk edebiyatının tesiri altında doğmuş, ve neslen Türk olan ilk İran şairleri vasıtasıyla İran edebiyatına, ve sonra da Arapça yazan Horasan şairleri vasıtasıyla Arap edebiyatına intikal etmiştir.

2- İslâmiyetten evvelki ve sonraki Türk şiirinde kıt'a şeklinin bir vahid-i kıyasî teşkil ettiğini vaktiyle meydana koymuştum. Bu fikri kabul eden

değerli Leh Türkiyatçısı Kowalski, İran edebiyatındaki rübâî şeklinin bu Türk dörtlüklerinden alındığı mütalaasını ileri sürmüştür.

3- Le Tourneau isminde bir Fransız âlimi, daha 1984'de Paris'te neşredilen 'Muhtelif Irklarda Edebî Tekâmül' adlı eserinde, Türklerin millî bir destana malik olmayacaklarını ileri sürmüştü. Halbuki Rus âlimi Potanin ve ona istinat eden Van Gennep, İslavların, Finlerin, Cermenlerin, Fransızların eski Halk edebiyatlarındaki destanî mevzuların Türklerden alındığını, yani merkezî Avrupa kavimlerinin vücuda getirdikleri destanî halk edebiyatının ilk esaslarını kurmak şerefine Attila'nın Hunlar'ına ait bulunduğunu itiraf ediyorlar. Türklerin daha Milâttan evvelki asırlardan beri devam eden çok zengin bir destanî edebiyatı olduğunu ve bunun mahiyetini muhtelif eserlerimde göstermiş olduğum için bu hususu izaha girişecek değilim. Yalnız şunu söyleyeyim ki, Türk destanına ait tetkikler ilerledikçe, umumiyetle destanların teşekkülü hakkında âlimler arasında hâlâ devam eden münakaşaların da tenevvür edeceği muhakkaktır. Bu tetkiklerin ilerlemesi, eski Türk diline ait birtakım meseleleri de aydınlatacaktır.

4- Avrupa edebiyatlarında kafiyenin hangi menşeden veya menşelerden geldiği, henüz halledilmemiş bir mevzudur. Kowalski, Türk şiirinde kafiyenin çok eski ve çok esasî bir unsur olduğunu göz önüne alarak, bu hususta Avrupa'nın Türk Halk edebiyatının tesiri altında da kalmış olabilmesi fikrini ileri sürmüştür.

5- Türk edebiyatı ve bilhassa Halk edebiyatı ve halk musikisi, Türklerle komşu muhtelif milletlerin edebiyatları üzerinde mühim bir nüfuz icra etmiştir. Ermenilerin, Gürcülerin, Macarların, Ukraynalıların, Sırpaların eski Halk edebiyatları üzerinde Türk nüfuzu muhakkaktır. Büyük bir Fransız âliminin âdeta Homer'le mukayese edecek derecelerde kıymet istinat ettiği Ermeni saz şairlerinin eserleri, Türk saz şairlerinin sarıh bir taklidinden ibarettir. Vaktiyle neşrettiğim bir tetkiknamede katıyetle gösterdiğim bu nokta, bu mesele

ile uğraşan Avrupa Türkiyatçıları tarafından da kabul edilmiştir. Macarlar ve İslavlar üzerinde Türk halk şiirinin nüfuzu meselesini de vaktiyle oldukça sarıh bir suretle göstermişim. Herhalde Türk edebiyatının ve Türk kültürünün bütün Balkan kavimleri üzerinde derin bir tesir bıraktığı muhakkaktır.

Öğrencilerimiz İçin:

METİN ÜZERİNDE ÇALIŞMALAR:

Nihad Sami Banarlı

1-Okuduğunuz yazının konusu nedir? Bu yazı, şimdiye kadar okuduğunuz edebiyat metinlerinden hangi özelliğiyle ayrılıyor ve size, toplu olarak nasıl bir bilgi veriyor?

2- Yazar, edebiyat tarihi'ni nasıl tarif ediyor? Ona göre iyi bir edebiyat tarihi hangi usulde hazırlanır? (Yazarın bu konuda söylediği iki usulü bulup gösteriniz ve bu soruların karşılığını metin içinde arayarak, edebiyat tarihinden ne anladığınızı açıklayınız).

3-Bu yazıda bir mukayeseli edebiyat terimiyle karşılaştınız. Yine bu yazıda, mukayeseli edebiyat metoduyla işlenmiş bahisler var. Bu bahislere ve sonuçlarına dikkat ederek, mukayeseli edebiyattan ne anladığınızı açıklayınız.

4-Yazara ve elde ettiği sonuçlara göre mukayeseli edebiyatın edebiyat araştırmalarında ne gibi faydalar vardır? Meselâ Fuad Köprülü, bu metot sayesinde bizim edebiyatımıza ait hangi gerçeklerin aydınlandığını haber veriyor?

5-Bu yazının üslubuna dikkat ediniz: Metinde mecaz, teşbih, istiare gibi ifade özellikleriyle veya daha başka edebiyat sanatlarıyla düzenlenmiş

cümleler var mıdır? Yoksa, bunun sebebi sizce ne olabilir? Düşününüz ve sorup öğreniniz.

Hazırlayanlar: AYŞEGÜL CAMBAZ

NALAN ŞENATA

©<http://www.ege-edebiyat.org>